რაინდები

1

ვისაც გამოუცდია დიდი ავადმყოფობა,
ახსოვს ბოდვა, ტკივილების დროს ჩანგი
თუ არა, ზღაპარი მაინც მოუსმენია, -
იგი გაიგებს ჩემს სულისკვეთებას და სა-
სიამოდ დარჩება არეული ისტორიის, და-
ვიწყებული ზეპირგადმოცემების და დაღ-
ლილი ოცნების ხლართი მწარე ღამეებში
ნაღვლიანი ფიქრების გასაფანტავად შე-
კონილი.

კარებთან ვიღამაც ორჯერ-სამჯერ მორიდებით, მაგრამ განგებ ჩაახველა.

-- ვინა ხარ მანდ?

-- მე გახლავარ, ბატონო, გიორგი...

-- ვინ გიორგი? შემოდი...

ფანჯარასთან მჯდომი დედოფალი ეზოს თვალს ვერ აშორებდა.

-- აა! შენა?.. მოდი, მოდი! შეხედე, თუ კაცი ხარ: განა მართლა გიჟი არ არის ჩვენი არჩილი?

ახლად შემოსული სავარძლის უკან დადგა და ეზოში გადიხედა.

საკვირველი დაინახა:

მეფის ძმა არჩილი ჩამჯდარიყო და ხმალს ფეხებში უქნევდა ახოვან კაცს, რომელიც ყოველ მოქნევაზე ახტებოდა; სისხლიც აჩნდა აქა-იქ უცნაურ ჯამბაზს...

- რჩილ, ღვთის გულისთვის, გაუშვი! რა დაგემართა?..

-- ახლავე ქალბატონო, ახლავე...

არჩილი წამოდგა, ოდნავ გასისხლიანებული ხმალი ბიჭს გადასცა.

უცნობი ვაჟკაცი შეჩერდა, სული მოითქვა. უცერად მის ყურებთან დამბაჩა გავარდა... ვაჟკაცი ერთი შეკრთა, მაგრამ ცდილობდა არ შეემჩნია არავისთვის...

- ახლა დაისვენე... ფეხები დაიბანე და არაყი გადისხი -- არა გიშავს რა! -- ბრძანა არჩილმა.

-- რა ამბავია, ქალბატონო? --- დაეკითხა ოთახში მყოფი დედოფალს.

- სასაცილო ამბავი, სასაცილო, ჩემო გიორგი!.. ამასწინათ ბატონი და არჩილი დანაძლევდენ, არა ჩემი ყმები უფრო ვაჟკაცები არიან და არა ჩემიო.- ბატონმა აი, ახლა რომ არჩილი აწვალებდა, ის გამოიყვანა, არჩილმა -- ახალგაზრდა პირტიტველა მესხი. რავა გვეგონა, ამხელა მუტრუკს თუ ტუჩზე რძე შეუშრობელი ყმაწვილი დაიჯაბნებდა...

დედოფალი ამ სურათმა გამოაცოცხლა. პირზე ღიმი მოუვიდა, ფეხზე წამოდგა:

- როცა მესხმა იძრო ხმალი და დაატრიალა, ეს ლეჩხუმელი ხესავით დადგა, ძლივს ამოიღო ხანჯალი, დახუჭა თვალი, დაიწყო ღრიალი: "ხუთი ნუ მოდიხართ, ერთი მოდი! ხუთი ნუ მოდიხართო". სიცილით დავიხჩვით. მეფე გაჯავრდა, ასწია და ის კაცი არჩილს აჩუქა.. არჩილი ახლა იჩემებს: "რა ვაჟკაცი მქვია, თუ ერთი ლაჩარი ვერ გავაგულადეო!" ამიტომ აწამებს... ურჯულოსავით...

-- ჰმ! -- გაეცინა გიორგის.

-- საიდან გაჩნდი? -- დაეკითხა დედოფალი.

-- ტყიდან გიახელი, დედოფალო.

ჩქარის ნაბიჯით ოთახში შემობრძანდა მეფე იმერეთისა.

შეჩერდა.

შეხედა.

-- გეძებ, ვერ გპოულობ. სად ხარ? -- დატუქსვით მიმართა მეფემ.

-- ნამოხვანში გახლდი...

-- რაო?!

-- ნამოხვანში გახლდი, წისქვილის ქვებს ვტეხდი...

-- მეწისქვილობა დამიწყე, როცა მე ომისთვის ვემზადები?!

-- არაფერი მსმენია, მეფეო...

-- საქმეც ისაა... რომ დაიკარგები, ხმას ვერ მოგაწვდენს ადამიანი.

-- რა ვქნა, მეფეო, რჩენა მინდა და ხელი უნდა გავანძრიო. გიორგი შეჩერდა და ელოდა, იქნებ ახლა მაინც წამოცდეს რაიმე წყალობაო.

-- შენს ვაჟკაცობაზეა დამყარებული: ვერცხლიც შეგიძლია იშოვო და ყმაც.

-- ვის ეომები, მეფეო? -- წყალობაზე იმედგაწყვეტილის ხმით შეეკითხა გიორგი.

-- ვეხმარები ოდიშის მთავარს აფხაზთა მთავრების წინააღმდეგ!

-- როდის წაბძანდები?

-- ზეგ დილით.

გიორგი ჩაფიქრდა.

-- მაშ, გავსწევ, წისქვილს მოვაწყობ და...

-- გადირიე? ისედაც მცირეა ჩემი ლაშქარი!..

-- მეფეო, სანამ თქვენ შარაგზით აფხაზეთის საზღვარს მიუახლოვდებოდეთ, მე მცირე რაზმით წინ დაგიხვდებით... მე ვიცი მოკლე გზები.

-- მეც იმ გზით წავალ...

-- ვერა მეფეო, მე მეყოლება სულ ხუთიოდე ცხენოსანი, ორი საბარგო ჯორი და ოციოდე ქვეითი. მათი ბილიკზე გაყვანა ადვილია, თუმცა ზოგჯერ ცხენების დაგორებაც კი მოგვიხდება. ათასი კაცი კი, თუ არ გაიშალა, ერთმანეთს დაასახიჩრებს..

-- უშენობა დაემჩნევა ჯარს.

-- მეფეო, ნუ დამიშლი წისქვილის დამთავრებას... მეცინოდენ, ქვას ვერ იშოვნის და სათავის კეთება ტყუილა ჩაუვლისო... ამე-ღამვე ჩავიტან მასალას, ხვალ და ზეგ უკვე ავარიკრიკებ წისქვილს, სახლიკაცების გულის გასახეთქად... თუ გნებავს, ჩემს კაცებს გამო-ვაწყობ და მოგართმევ, მე კი ორის მხლებელით პირდაპირ წავალ და ენგურის პირად დავიცდი: იქაური ადგილები ვიცი, მაგრამ ომის წინ მივლა-მოვლა კარგია...

-- უსარდლოდ მაინც როგორ იქნება ჯარი, -- უპასუხა ჩაფიქ-რებულმა მეფემ.

-- სარდალი თვარა, მე როი გაწრთვნილი ჯარი მყავს, მისი ჭი-რი არ იქნა!.. მე ჩაგისწრებთ, თუ თქვენ გიახლებით. ჯარს ჩვე-ულებრივ დავრაზმავ, ძველებურად შევძახებ, წინ წავალ, და თუ არ გამომყვებიან, მაშინ -- პატივი თქვენთან მომითხოვია... -- და სარდალმა ისეთი ორსართულიანი გინება ჩაახაჭაპურა, რომელსაც გვირგვინოსანნი კადრულობდენ, მათთან მომუსაიფენი ბედავდენ და რომელსაც ახლა ასოთ-ამწყობიც კი არ აპატიებს მწერალს.

მეცემ რამდენჯერმე გაიარ-გამოიარა ოთახში.

-- ბედნიერია, ვისაც გაწრთვნილი ჯარი ჰყავს ---- მცოდნე იარა-ღის ხმარების, შეტევის და მოგერიების, -- შენიშნა გიორგიმ.

-- ნუ გეშინია, ჩვენც გვეყოლება გაწრთვნილი და მუდმივი ჯარი. -

-- მე ვერ მოვესწრები და...

-- ჩვენი შვილები მოესწრებიან...

-- ღმერთმა გისმინოს...

-- აბა გიახლები... დროა, ბატონო...

-- წადი, შვილო, კეთილი გზა მოგცეს ღმერთმა.

-- ენგურის პირას დაგხვდები, მეფეო.

-- კარგი... ოღონდ...

-- მეფევ როდის იყო...

-- ვიცი, ვისცი...

ოდნავ შეჩერდენ. სათქმელი აღარაფერი იყო.

-- შემოსვლისას სალამი არცერთმა არ მაღირსეთ, ახლა მაინც მიბრძანე, -- ღიმილით სთქვა გიორგიმ. მეფესაც გაეღიმა.

-- გზა მშვიღობისა, ჩემო გიორგი! მომიკითხე ჩემი ნათლული.

გიორგიმ გულზე აკოცა მეფეს: დედოფალმა თავში მოჰკიდა ხელები მიმავალს და ძმურად თავზე აკოცა.

-- ჩემს ბატონს შენ გაბარებ, აბა შე! იცი...

-- კაი ბავშს კი აბარებ... -- გაეცინა მეფეს...

-- რა ვქნა, დედოფალო, ომში მე არაფერს დამიჯერებს... უზნეო ბავშია, --- იოხუნჯა გიორგიმ, მდაბლად ორივეს თავი დაუკრა.

-- დედოფალო, კალთას გეამბორები... მეფეო, თაყვანის-ცე-მა! -- და სარდალი ფარდის იქით მიიმალა...

-- ასეთი ერთგული და გონიერი კაცი რო ერთი ასი მყავდეს!-- ინატრა მეფეგ.

-- აი, მე რომ არ მიჯეროდი, განრისხული გყავდა!..

-- ვცდებოღი, ჩემო გვრიტო...

ბნელდებოდა.

-- ... შენ ხარ მხოლოდ გულთა-მხილავი და წინათმგრძნობი.

ბნელდებოდა.

-- რამდენი ხვეწნა და მტკიცება დამჭირდა და... რამდენი გევედრე შიგერიგებია -- რაღაც მინაზებულის ხმით უპასუხა დედოფალმა.

ბნელდებოდა.

-- სულ ხომ მე არ უნდა გეხვეწო, ერთხელ მაინც შენ მეხვეწე... -- მაცდურის ღამილით სთქვა მეფემ.

ბნელდებოდა...

და დაიწყო მოსაყირჭებელი ალერსი--ნახევი და ნაგლეჯი ტარიელ-ავთანდილის მიჯნურობისა, სპარსული მგოსნებისა, თეიმურაზის ლექსებისა, რომელნიც ახლაც ისმის ბაიათებსა და მუხამბაზებში...

აქ იყო "კოკობი ვარდი", "ალვის ტანი", თუმცა დედოფალი კარგა შემრგვალებული, თვალჟუჟუნა, შუა ხანს მიღწეული ქალი იყო.

-- ამისთანა მარდი, მოხერხებული და ნამუსიანი დიდებულნი მყავდენ... --- დაიწყო ისევ მეფემ, მაგრამ დედოფალმა შეაჩერა.

-- მოიცა, მოიცა, --- სიმღერა ისმის.

დედოფალი და მეფე სამზერად ფანჯარას მიადგენ.

-- მეტივეებია! გააღე, ბატონო, ფანჯარა...

მეფემ ფანჯარა გააღო.

-- იმე! ეს ხომ ჩგენი გიორგია. დახე, რა ტკბილად ამღერიან! მდინარის შუაგულიდან ისმოდა:

ჩემო ტივო, მაშინ გაქებ,
სატივოზე გასულიყო.
თავს მუშტარი დაგხვეოდეს,
სხვაზე მეტად გასულიყო.

-- ძალიან ფაცურობენ, მაგრამ სიმღერას არ სწყვეტენ. --შენიშნა დედოფალმა.

-- საშიშია. იქაა მორევი...

-- ღმერთო უშველე!

-- არა უშავს რა, გიორგი ნაცადი ვაჟკაცია, --- თქვა მეფემ: თვალს კი არ აშორებდა, სანამ ტივმა არ გასცურა სახიფათო ადგილი.

2

მეფის მცირერიცხოვანი ჯარით მოსვლა არ იამა ოდიშის მთავარს.

მოხუცი დედოფალი მეფის გასაგონადაც კი დედაბრულად

ბუზღუნობდა:

-- აი, დახმარება თუ გინდა სიძე-ბატონისაგან, ამას ჰქვია!.. თითქო სანადიროდ მოსულიყოს! სასაცილოდ აგვიგდო!... თუ გავიმარჯვეთ, სახელი მისია; თუ დავმარცხდით -- ჩვენ აგვიანცებენ...

მოთმინებიდან გამოსულმა მეფემ მოკლეთ მოსჭრა:

-- ცოტაა თუ ბევრი ჩემი ჯარი, გამარჯვება ჩემს კისერზე იყოს... თქვენი ჯარი სრულიად ნუ გამოვა! თუ გაწყრა ღმერთი და დამამარცხეს, ჩემი სამეფო თქვენთვის დამითმია -- მოგახმაროთ ღმერთმა!..

. . . . . .

მეფეს ენგურის პირას დახვდა გიორგი.

-- დამეკარგა შენი იმედი, --- მიეგება მეფე.

-- წუხელის გიახელი, ბატონო, ღამით. ადგილები დავათვალიერე. აფხაზთ ჯარი დიდი ჰყავთ...

-- ჩვენ კი მცირე ვართ, ოდიშელნი არ გამოსულან. სულ ასიოდე კაცი იქნება. თუმცა რჩეული ვაჟკაცები.

-- რატომ?

-- წამომცდა, სულ არ ხართ საჭირო-მეთქი, და დაიხვია ხელზე მთავარმა... თავისი ნებით კი მეტმა არ ისურვა.

-- ჩვენ რაღას ვაკლავთ, შე დალოცვილო, თავს? შემოგაბრუნოთ ცხენები და გაუდგეთ ჩვენს გზას.

-- ეჰ, ასეც არ იქნება!.. თუ გავიმარჯვეთ, ღმერთმა ჰქნა, აფხაზეთი მფარველობას შეგვევედრება... შუაში მომწყვდეული ოდიში სამუდამოდ ქედს მოიხრის ჩვენს წინაშე....

გიორგიმ თავი ჩაღუნა; შერცხვა, რომ ვერ გასჭვრიტა მეფის წინდახედული საქმენი.

-- თანაც,--დაუმატა მეფემ,---ძველ მოყვარეს, სიმამრს თუ არ დავეხმარე, როგორ შემხედავს ან სოფელ-ქვეყანა, და ან განსვენებული ჩემი მეუღლე როგორ შემხვდება საიქიოს... ბევრია მტერი?..

-- ჩვენზე ორჯერ მეტი იქნება...

-- ბანაკი რომ პატარაა შესახედავად?

-- ბარგი არ აქვთ... ურმები არ ყავთ... თავის ქვეყანაში არიან... თანაც სულ დიდკაცობაა და შეჯგუფული არიან. ქეიფობენ... დანამდვილებით მაინც ვერაფერს ვიტყვი, ოღონდ ჩემმა ლაზიკამ ასე მითხრა... ის გაღმა იყო და ბანაკს ირგვლივ შემოუარა.

-- როგორ? რანაირად? ჯერ რომ წყალი არ დავარდნილა?

-- მაგი ხომ კაცის შვილი არ არის... ან ბოშებმა დატოვეს და ან პირდაპირ ეშმაკმა ჩამოუგდო ფაცხაში დედამისს---და ლაზიკასკენ გაიხედა,---ცხენიც კი გამოიყვანა გაღმიდან...

-- ძალიან უმარჯვნია!... შენ როგორ გაუშვი, არ შეგეცოდა?

-- ვეხვეწე, ხვალ წყალი დავარდება და მერე გადი-მეთქი,--არ დამიჯერა. გადამეკიდა... საშველი აღარ მომცა... წყლის პირას ჩამიყვანა, ამიხსნა --- ეს ჩქერი გაღმა მხარეს ეცემა, მას გავყვებიო, იქედან კი --- მეორე ჩქერზე მიმითითა -- იმას გავყვებიო... მერმე აქ ერთი ფუტურო ხე მოსჭრა, ჭვრიტიმალები დაუგლისა, წინ

გაიგდო და უკან გაყვა. ვუყურებდი, წელს ზევით არც კი დასვე-
ლებულა. კაშკაშა მთვარე იყო... აქეთ კი დილას მოვიდა და ეს
ცხენიც მოიყვანა. შემომჩივლა, მეორე შუა წყალში მოსილულზე
დამრჩაო.

-- მოდი აქ, ბიჭო!--დაუძახა თვით მეფემ.

ლაზიკა თავის ცხენიანათ მოვიდა.

-- ბიჭო, რამ გაგაბედინა გაღმა გასვლა?

-- დედისაგან მაქვს, ბატონო. ნაწინასწარმეტყველები: "შენის-
თანა მურტალი არც ომში მოკვდება და არც წყალში დაიხრჩო-
ბაო", -- იოხუნჯა ლაზიკამ, რომ ბატონები გაეცინებინა.

-- რა მთავრის შვილი თვითონ იყო, რომ შენ დაგცინოდა? --
სიცილით დაეკითხა ისევ მეფე, რომ ლაზიკასთვის კიდევ მიეცა
ოხუნჯობის საშუალება.

-- მთავრის არა, და მგონი, ბებია-ჩემი ხშირაჯ დაძვრებოდა
ბატონების სასახლეში და, სამზარეულოს გარდა, მუცლის გასაბე-
რავს განსვენებული ბატონის ლოგინზედაც ღებულობდა.

-- ნუ იგდებ თავს! -- შეუბღვირა სარდალმა. მაგრამ ღიმი მა-
ნაც ვერ შეიკავა.

-- ეს ყველაფერი კარგი,---მეფის სახე უეცრად დადინჯდა,----
როგორია ჯარი?

-- სულ დარჩეული ვაჟკაცებია, ბატონო, ღამის ყარაულათაც
კი აზნაურები უნდა იყონ... მაგრამ რაცხა უკმაყოფილებაც არის
ჯარში... გუშინ წასვლას აპირებდა თურმე ინალიპა, მაგრამ გა-
აჩერეს.

-- საიდან გაიგე?

-- იქ რომ ვიყავი, ჩოჩქოლი ატყდა... მერე ყარაულების ფაც-
ხას მივაყურე: მთავრების კარვიდან მოსული უამბობდა მათ... მე
ასე გამოვიტანე...

-- ზარბაზნები აქვთ?

-- ბატონსაც მოვახსენე, ზარბაზანი არ მინახავს, მარა ერთ
ადგილას ბუჩქებს რგავდენ, გამიკვირდა: რა დროს ბაღჩის გაშე-
ნებაა-მეთქი, და მინდოდა მივპაროდი, მაგრამ იქედან ძაღლის
ყეფა მომესმა, და ვეღარ მივბედე.

-- აქედან იხედება ის ადგილი?

-- აი, ეგერ გახლავთ, მეფეო... წითელი მიწა რომ მოჩანს, მის
ქვევით ორი სეა და ხეების ცოტა დაშორებით -- ბუჩქნარი... სწო-
რეთ ისაა, მეფე ბატონო; ემჩნევა კიდევაც, რომ ადამიანის ხელს
იქ უფათურებია... ასე მწკრივად და მრგვალად სხვაგან არსად არის
ბუჩქები.

-- დააყენე მზვერავი? -- ჰკითხა მეფემ გიორგის.

-- დავაყენე, მეფეო, მაგრამ გამოცდილი ხალხია: დღისით
არავინ მიეკარება, და ღამით კი არ დაინახება...

-- აჩუ, შე მგლის არჩივო! კიდევ დაწოლა გინდა? -- შეუწყრა
ლაზიკა ცხენს.

-- დაწვეს, დაწვეს... ახლა მაგას მოსვენება მოუხდება...

-- უწამლე რამე?

-- კი, ბატონო... ჯერ თავდაყირა დავკიდეთ, --- ბევრი წყალი ასხა, მერე ფერდობზე თავქვე დავაწვინე და მუცელი დავუზილე,-- მაშინაც ცოტა წყალი დააქცია; თოფის წამლიანი არაყი დავალევინე, მეტი რა უყო!..

-- თოფის წამლის მაგიერ საპონი დაგელევინებია, სჯობდა, მაგრამ არაფერია. --- მეფე დაიხარა და მუხლებზე ღა მუცლის ქვევით დახვდა...--აი ამ გადატყავებულზე კი წაუსვი თოფის წამალი... სიმინდი აჭამე.

მზე ჩადიოდა.

"რად აქცევს ჩემს ცხენს ამდენ ყურადღებას მეფე?.. ვაი თუ წამართვან! " --- ელვის სისწრაფით გაუარა თავში ლაზიკას. -- არაა ჰ, ჩემს ცოდვაში როგორ ჩაიდგამს ფეხს?..

-- ჩვენი ბანაკი როგორია? --- დაეკითხა მეფე ისევ გიორგის.

-- მშვენიერი... უკან სალი კლდეა, ჯიხვიც ვერ ავა; აქეთ მდინარე -- ერთი მზვერავი კმარა: ქვევით კი გაშლილი უტყეო ველია, ჩიტიც კი თვალში მოგხვდება კაცს.

-- ძლიერ დაღლილი ვართ ჯარიც და მეც; ცოტა ვივახშმოთ და მოვისვენოთ.

ცხენები შეაჯგუფეს; ირგვლივ ურმები დააყენეს; ხალხი და ლაშქარი ურმების უკან მიწვა; ყველამ მოძებნა სასთუმალი -- უნაგირი, უღელი, ჯირკი, უბრალო ქვა, მაგრამ არავის უძებნია ქვეშსაგები ან ზედსახურავი; იშვიათად თუ ვისმე ქონდა ნაბადი; მხოლოდ მეფეს დაუყარეს კოპიტის ტოტები, გაუგეს ზედ ნაბადი.

ყველამ მიიძინა.

არ ეძინა ორს: უდიდეს --- მეფეს და უმცირესს --- ლაზიკას.

-- მოიწი აქეთ! --- გაღვიძების შემდეგ დაბალის ხმით უთხრა მეფემ გიორგის.

თავისი სასთუმალი გაღვიძებულმა მეფისკენ მისწია და დაჯდა.

-- დაწევი... ვერავინ შეგვნიშნავს, რომ ვთათბირთბთ... ჩვენ დიდხანს ვერ მოვიცდით აქ. სიმამრ-ბატონს ურემი ბევრი წამოუყვანია და სურსათი ცოტა წამოუღია: თანაც, ვინ იცის, ჩემი აქ ყოფნით ვინ როგორ ისარგებლებს.

-- მტერი რომ ბნვრია?!. ოდიშის მთავარს იმედი აქვს, დამხმარე ჯარი კიდევ მოვაო...

-- მოსვლით არავინ მოვა, ტყუილია, მტერს კი შეიძლება მოემატოს... ქელეშების მსახურნი, უეჭველია, ყრიან ხმას, რომ მათი ჯარი აივსო ნადავლით და ნატყვევნით; ჩემი ნათესავი ქალი, მისი მეუღლე, ვინ იცის. იქნებ თვალთმაქცურად სამძიმარსაც კი ღებულობს ჩემი სიკვდილის გამო და უგულო შეტირილებს მართავს--- აფხაზის ხალხს ყველა ეს გაამხნევებს, და ახლა თუ მარტო აზნაურობაა, შესაძლოა, მთელი ბრბო მოაწვეს აქეთკენ საშოვრად.

-- ხმებზე თუ წავიდა საქმე, თქვენს სიმამრსაც კარგი ხმები დაუყრია აფხაზეთში...

-- მაინც?

-- ვითომც თქვენ თვალი გიჭრიდესთ... რა ჯარიც არ უნდა იყოს, რომ შეხედავთ, გააფუჭებთ, და თითქოს ამიტომაც იყოს,

რომ თქვენ საკუთარ ჯარს არ უყურებთ და მუდამ ჯარის წინ ბრძანდებით.

-- ვინ დაიჯერებს?

-- დაიჯერებენ კი არა, გლეხობა რომ არ მოსულა, სულ ამის ბრალიაო, --- ბრძანა დღეს აფხაზეთის კარგა მცოდნემ გლახუა ჩიჩუამ.

-- მე რატომ არ მითხრეს ეს ამბავი?

-- ვერ გაგიბედეს უსათუოდ, რომ ასეთი ცუდი თვისება მოგაწერეს, -- თვალის მჭრელობა...

-- ო, ნეტავი მართლა მქონდეს, შევზღუდავდი ჩემს ფარგლებს და დავამშვიდებდი ქვეყანას, ჩემს სამეფოს.

გაჩუმდენ.

-- თუ გენებება, ბატონო, ხვალვე შეიძლება დავეცეთ. დილისთვის მდინარე დავარდება. ფონი აქვე იქნება...

-- ხვალ არა და ზეგ, მგონია, უნდა გავათავოთ ეს საქმე, ან გავიმარჯვებთ და ან...

-- გავიმარჯვებთ, მეფეო, გავიმარჯვებთ: შენ გვერდში გვეყოლები და არ გავიმარჯვებთ?!.

დადუმდენ, თვლემდენ.

-- ჰო, ---კიდევ შენიშნა მეფემ, -- ხვალ კარვების აშენება დაიწყე, თითქოს ერთი თვით ვაპირებთ დარჩენას.

-- მესმის, ბატონო, -- ნახევრად ძილში უპასუხა გიორგიმ, --- მეც მასე ვფიქრობდი. -

. . . . . .

მეფი რჩევა ლაზიკამ აასრულა. ახლა ცხენს გვერდში მოსწოლოდა, თვალებში შეჰყურებდა. კისერზე ხელს უსვამდა და ბუტბუტებოდა:

- ტყუილია, მეფე ჩემი ცოლ-შვილის ცოდვას რავა მეიკიდებს! ოღონდ შენ მორჩი...

და დაღლილი ცხენი თუ ოდნავ მოიწყენდა, ლაზიკა წყეXლაკრულვასაც არ აკლებდა:

-- მორჩი, შე მგლის არჩივო! ჭამე, ჰა, სამყურა მოგიტანე, ვერ ხედავ? მორჩი და შვილში არ გაგარჩევ... შენს პატრონს შენისთანა ათასი ჰყავს იქნება, და მე კი ერთი მეყოლები... დაგესევით დედაბოძიანათ, ტახსავით გაგასუქებთ და დედოფლის კატასავით გაგასუფთავებთ... ოღონდ მეიბრუნე ერთი პირი... წამოდექი... მთელს ოჯახს ამიშენებ... ეჰ, რას შვრებიან ნეტავი ახლა ჩემი ბიჭუნები? ტკბილად სძინავთ, თუ მუცელში თაგვები დაურბისთ?..- დამპირდა ქალბატონი, არაფერს შევაკლებო. მაგრამ... ჩუ, რა გემართება... დგები? მეიცა. მეიცა, მეც მოგეხმარები...

ცხენი წამოდგა და ბალახს ყნოსვა დაუწყო.

ლაზიკა ირეოდა სიხარულით...

-- ჭამე, ჭამე! მეიცა, ერთი ჭადის ნატეხი მოგიტანო... ეს, ლაზიკა, რა ოქრო ბიჭი ხარ! ერთი ალჩუ დაგიჯდებოდეს, რას არ-მოახერხებ, რა არ შეგიძლია!..

ლაზიკა გაიქცა ურმებისაკენ ჭადის ნატეხის საშოვნელად.

ცა კი უზნეო ბავშივით ხან მოიღუშებოდა, მაგრამ ოქროსფერთ ზოლები მაინც რჩებოდა, ხან კი გაიღიმებდა, მთვარის შუქით, და თან თქორავდა და შხუმფლავდა. ლაზიკა ექვთიმიას თანხლებით მალე დაბრუნდა. მოტანილი ჭადიც ცხენმა ზანტად, მარა მაინც შეჭამა.

-- აწი ამას არაფერი უჭირს... ახლა მეორე გამოვიყვანოთ. ---- მიმართა ლაზიკამ ექვთიმიას.

-- გადირიე, კაცო?! წყალი კიდევ საცურავია... ყარაულებმაც რომ შეგვნიშნონ...

-- თუ არ გაიჭირვებ, რისი იმედი გაქვ ს... იქნებ ბედმა გაგვიღიმოს... -- ნახევრად ძალით. ნახევრად ნებაყოფლობით ბიჭები მეორე ცხენის გამოყვანას შეუდგენ.

3

შერვაშიძეების ბანაკში თათბირობდენ.

-- რისი გვეშინია? ჩვენ ბევრად მეტი ვართ.

-- მაგივრათ -- მეფეს თვალს უჭრის, გადახედავს ჯარს და დაამაბუნებს.

-- თვალის ჭრის რა მოგახსენო, არ დამიცდია, და იმერეთის საუკეთესო ვაჟკაცები კი თან ახლავს: არჩილი, აგიაშვილი, მესხი, ერისთავი...

-- ოდიშიდან ხომ არავინაა?

- როგორ არა! სულ გალექსილი გმირებია...

-- მე მაინც ჩემსას ვამბობ. მეფეს თვალს უჭრის... ის ნუ გადახედავს ჯარს, და სხვა რაც მოხდება, ღვთის ნებაა...

-- მერე როგორ შეუთვალოთ მეფეს. ისე რომერ ჩვენს ჯარს არ შეხედო-თქო?! -- ღიმილით სთქვა ქელეშ-ბეიმ.

-- მოსაკითხი გავუგზავნოთ ვისიმე ხელით და მოვწამლოთ.

-- უ, რას ამბობ! -- იუცხოვა უმცროსმა.

-- აბა ტყულა დავიხოცოთ? ომი ხომ ჯირითი არ არის, ესროლო და თან ერიდო არ დავასახიჩროვო... რითაც გაგვივა, მით უნდა გავიტანოთ ჩვენი...

--- მე წინააღმდეგი ვარ... ვაჟკაცურად შევხვდეთ: რაც მოსავალია, ვერ გავექცევით...

-- მე თანახმა ვარ შენი: მეფის თავიდან მოშორება გამარჯვებას უდრის, მაგრამ მეფეც ხომ ფრთხილად არის: ასე ადვილად თავს არ მოგვაწამლვინებს.

-- მაშ მკვლელი გავუგზავნოთ.

-- არც მაგია შესაძლებელი, -- ვინ მიგვიშვებს მეფესთან!..

-- აი რა, --- ჩაერია ბჭობაში მოხუცი ემუხვარი --- ჩვენი ზარბაზნის მსროლელი ჩემულობდა ტყვიას სადაც მინდა, იქ მივარტყამო; გავიგოთ, სად არის მეფის კარავი და ვესროლოთ.

-- მერე სადაა მისი კარავი?

-- მზვერავები გვეტყვიან.

-- თქმა არ კმარა... ნათქვამზე ხომ ვერ დაუმიზნებ, -- ხიფათიდან წინდაწინვე თავის დაღწევისათვის მოიმიზეზა მეზარბაზნემ.

-- აბა გაგგზავნოთ მეფესთან კაცი დღისით... აქედან შენ უყურე და განიშნებს.

-- როგორ უნდა მანიშნოს?

კუთხეში მჯდომმა უჩარდიამ წამოიწია:

-- მე გამგზავნეთ, ბატონებო, მოციქულად... მოვახერხებ, რომ უსათუოდ მეფის კარავში პირველად შევიდე... იქიდან რომ გამოვალ, ესროლეთ.

-- ეს კარგი აზრია.

-- მაშ ასე,---დაარიგა უფროსმა, -- მეფეს ეახლები; სანამ მის კარავში არ შეხვალ, არსად შეხვიდე, მოიმიზეზე --- საჩქარო საქმე მაქვს-თქო, მოახსენე, როდის გნებავს ომის დაწყება-თქო.

-- ახლავე წავიდე?

ცას შეხედეს... ღამდებოდა.

-- არ იქნებოდა ცუდი... მაგრამ გვიანაა... ხვალ ადრე წადი... დაბრუნდი მალე და კეთილად.

-- გახსოვდეს: როგორც კი მეფეს დაშორდები, ჩქარა წამოდი, თორემ მაშინვე ვესვრი, რადგან მეფეც იქნება კარვიდან მალე გამოვიდეს და ეს ხერხი უნაყოფოდ ჩაგვივლის.

-- კარგი.

-- მე ყველა ამის წინააღმდეგი ვარ, ეს სილაჩრე და მუხანათობაა.

-- ნამეტანი არაფერი ვარგა, --- შენიშნა უფროსმა ძმამ, -- აქ ვაჟკაცობას კი არ ვაჩვენებთ ერთი მეორეს, აქ სიკვდილ-სიცოცხლის ამბავია.

-- გემორჩილები, ძმაო ბატონო, მაგრამ ვამბობ, არ იყო საჭირო.

. . . . . .

ნიშნად მოციქულობისა, კალთაგადაკაპიწებული, თეთრი ჩოხით გამოწყობილი უჩარდია მეფის ბანაკს მიუახლოვდა.

დარაჯებს დიდხანს არ შეუჩერებიათ, პირდაპირ მიჰგვარეს მეფეს, რომელიც ჭადრაკს ეთამაშებოდა ოდიშის გამოჩენილ მოჭადრაკეს.

-- ღვთის წყალობა მეფეს.

-- კეთილი იყოს თქვენი მოსვლა... რას გვეტყვი საყურადღებოს?

-- მთავრიშვილები მოგახსენებენ, როდის ინებებთ ომის დაწყებასო.

--- რაც უფრო მალე შევექცევით, მით უკეთესი, --მოკლედ მოსჭრა მეფემ და უჩარდიას თვალი თვალში გაუყარა; ასეთმა უჩვეულო, ახირებულმა მოციქულობამ ცოტა არ იყოს გააკვირვა.

-- მაშ ასე გადავცემ: მეფემ ბრძანა, რაც უფრო მალე შევექცევით, უკეთესია-თქო.

-- დიახ.

- გწყალობდეს დედა ღვთისა.

-- გზა მშვიდობისა.
უჩარდია წავიდა. ჭადრაკის თამაში არ შეუწყვეტიათ.
მოციქულობამ მეფე მაინც ააბორგა.
-- მეც ვერ გაგიბედე, თორემ არ მომეწონა; ზედმეტი თავაზიანობა ყოველთვის საეჭვოა.
-- გამიგონია, ჩვენს ძველებს ასეთი ჩვეულებაც ჰქონიათ, ---- დაუდასტურა ფაღავამ.
და ვერ მოასწრო ხელში აღებული მხედრის გადასმა, რომ კარავი შეიძრა და მოისმა ზარბაზნის ხმა.
მეფემ ზევით აიხედა--კარავის წვერი იწოდა.
-- გამოიტნეთ, რაც რამ არის... კარავი წააქციეთ და ჩააქრეთ ცეცხლი, არ გადავიდეს --- მშვიდად გასცა ბრძანება მეფემ და ჭადრაკი აიღო. -- წამობრძანდი შენს კარავში, იქ დავათავოთ.
-- მდევარი! არ გაუშვათ მაგ წუწკი!
-- ხელი არ ახლოთ!--ისევ ბრძანა მეფემ,--მაგრამ ვინც ომიდან მაგის თავს მომიტანს, ათ ოქროს ვაჩუქებ, ჰკარით ბუკი და ნაღარა... დაემზადეთ... ომი იწყება...
--კი ბატონო, ორს ადგილას...
-- ამინდიც ხელს გვიწყობს: გრილა და მზეც კაშკაშებს, -- დაუმატა მოჭადრაკემ.
. . . . . .
მეფე გამობრძანდა.
იგი აღარ ჰგავდა ტკბილ მობაასე, მშვიდ მეთაურს.
თავს მუზარადი ეხურა: ტანს ეცვა ჯაჭვის პერანგი.
დინჯი ნაბიჯი.
დაძაბრული სხეული.
მიხრა-მოხრა მკვირცხლი;
კილო ძბრძანებელი;
აზრი ფხიზელი.
მოართვეს ცხენი. მოახტა.
-- აგიაშვილო, ვინ არის მებაირახტრე?
-- ლორთქიფანიძე, მეფეო!
-- მიმყოლი?
-- ლასხიშვილი.
-- უთხარი: ვინც გახრის ბაირაღს, თავს გავაგდებინებ... აბა, შვილებო, ხრესილის სამაგიერო გადავიხადოთ.
მეფემ აღაპყრო ხელი:
--- ღმერთო, შეგვეწიე!
ყველამ პირჯვარი გადიწერა.
. . . . . .
გაიშალენ მინდორზე. ელოდენ მტერს.
ზარბაზნის ხმა არც დიდ იმედს იძლეოდა და არც არავის აშინებდა, მხოლოდ ცხენები ცქვეტდენ ყურს.
თხემიდ ან ჩამოაჭენა ცხენი უცნობმა; ჰაერში ლეკური შეატრიალა; ჩააგო; იმავე წუთს დამბაჩა დასცალა, გადააგდო, გაჭენებული ცხენიდან გადიხარა და მარდად აიღო.

-- ჯირითობს. გვიწვევს.
არჩილმა გაიწია.
-- მოითმინე, ბატონიშვილო! ვინ იცის, ვინ არის...
-- მე გავალ. ბატონო, -- და გააგდო ცხენი ავალიანმა: მაგრამ მისული არ ეგონათ, რომ უნაგირზე ჩაეკეცა.
უცნობმა კი ცხენი ისევ აახელფეხა...
ავალიანს აბაშიძე გაჰყვა. კაცხის თავადმა მხოლოდ მოასწრო დამბაჩის დაცლა, -- მისი ცხენი მალე უაზროდ დაჭიხვინობდა ველში.
-- ე, რავა უცადო. სანამ გაგვწყვეტს! -- თავის მგლისებურს ცხენს ქუსლი ჰკრა არჩილმა.
უცნობი არჩილის დანახვაზე ცხენზე გადახტა და საყელოს ღილი გაიხსნა.
-- ვინა ხარ? -- დაეკითხა უცნობს უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილი ბატონიშვილი.
-- ალანელი, თქვენი ძიძიშვილი.
-- მოდი აქ.
ალანელი ეახლა. არჩილი ცხენიდან გადმოიხარა --- და ალანელ-მა გულზე აკოცა, არჩილმა -- თავზე.
უფრო ხანგრძლივი იყო წულუკიძის და ალანელის შეგრძო-ლება, მაგრამ როცა ხელში დაჭრილი წულუკიძის ხმლი მიწას და-ეცა, ალანელი გადიხარა ცხენიდან, აიღო ხმალი, მოწინააღმდეგეს ქარქაშში ჩაუდო და ისევ თავის ადგილას გაჩერდა.
მაშინ ძალით გასხლტა პირტიტველი ერისთავი და მიაშურა.
ალანელმა პირველად მხოლოდ ახლა იკადრა თოფის მხარიდან გადმოღება და დაახალა; ერისთავი ცხენიდან გადავარდა. ყველას ეგონა -- ატირდა ბარაკონის დამამშვენებელი მზეთუნახავი გულ-ქანიო, მაგრამ საცნაური დაინახეს: ალანელს უკან შემრჯდომოდა ერისთავი, იღლიებს ქვეშ გაეტარებია ხელები, თვით ხელთ ეგდო აღვირი. განცვიფრებულს ალანელს თოფიც კი ვერ გადაეგდო და ისე მიჰქროდა მტერთა ბანაკში.
შეიქნა საშინელი ყიჟინი.
. . . . . .
თავში ხშირი, შეწყნარდა თოფის და ბუკის ხმა.
მხოლოდ ზარბაზანი განსაზღვრულ დროს გამოსცემდა თავის მოსაწყენ "ბუუ"-ს
ცქერა მოსწყინდათ მხედრებს. აღელვება მატულობდა.
-- აბა, თქვენი მარჯვენის ჭირიმე! ენგურსაც ვაჩვენოთ, ჩვენი ვაჟკაცობა! -- დაიგრიალა გიორგი-სარდალმა...
თითქმის ერთსა და იმავე დროს ორივე მხრიდან ყიჟინით და-იძრა ჯარი.
დაიწყეს ხელჩართული ომი.
აი იქ, წულუკიძის ირგვლივ, შეჯგუფდა ჯარი.
აქ ზეფიშვილს შემოარტყეს რკალი.
გამოჩნდა ლურჯაზე მჯდომი ხმალამოღებული მეფე.
გორიდან დაეშვა ბექირ ბეი; მანაც ამოიღო ხმალი.

შეხვდენ. მაცქერალთ გული აძგერდა.

ჩაუარეს ერთმანეთს უხმოდ, უომრად.

მსწრაფლ შემოატრიალეს ცხენები და მიაშურა ერთმა მეორეს...

ვინ დაამბლებს თავის ჯარს? ბევრმა მიატოვა ბრძოლა და მათ მიაჩერდა, თვალი თვალში გაუყარეს ერთმანეთს; გაუსწორდენ. მთავრის ცხენს ფეხი გაუახლტა და წაიქცა: მხედარი ოდნავ წინ გადიხარ-- უნაგირს დაყვა: მეფემ ჩაუქროლა, ხმალი წაქცეულის თავზე ჰაერში შეატრიალა და გასწია მებრძოლთა ჯგუფისაკენ, სადაც მამა-შვილს მიქელაძეს სამი აფხაზი შემოხვეოდა და სახიფათო მდგომარეობაში ჩაეყენებია: შვილი უკვე ჩამოეგდოთ უნაგირიდან, მამას სისხლი სდიოდა, მაგრამ ცხენოსანიც და ქვეითიც ციბრუტივით ტრიალობდენ და...

-- აქა ვარ, არ შეგეშინოთ! დაჰკარით მაგ გლახებს!

-- უი, მეფე! --- თავზარდაცემულმა დაიძახა ერთმა და თავს უშველა.

-- სად მირბიხარ, შე დედაბერო? -- მიაძახა ამხანაგმა, მეტი ვერ მოასწრო: მოხუცი მიქელაძის ხმლით თავგაჩეხილი ცხენზე გადმოვარდა. მესამე აფხაზმაც იკადრა გაქცევა.

-- არ გაუშვა! -- უბრძანა მამამ შვილს.

ყმაწვილი მოახტა აფხაზის ცხენს და დაედევნა.

მეფე ცხენზე ჩამოხტა და მოხუც მიქელაძეს მოეხმარა.

-- დროზე მოგვისწარი, გწყალობდეს უფალი... ცუდად იყო ჩვენი საქმე.

-- ძლიერად ხარ დაჭრილი?

-- არაფერია, ბატონო, -- ბოდიშობდა მოხუცი, როცა მეფე მისივე ყაბალახით თავს უკრავდა.

-- მოითმინე, მოითმინე! აი ასე! ბანაკში წაბრძანდი, იქ უკეთ შეგიკრავენ; მე ვერ გამოგყვები...

-- არა, შენი ჭირიმე, აქ დარჩი, გაამხნევე, გადაარჩინე, როგორც ჩვენ.

მოხუცმა უკვე იგრძნო სისუსტე, ნელა შეჯდა ცსენზე და წყნარის ნაბიჯით წავიდა.

შეტაკების უკანასკნელი სიფიცხე ტრიალობდა.

არჩილი მიიზლაზნებოღა თავის წელმოხრილი, ფეხ-მსხვილი ცხენით, თითქოს კამეჩი დადისო ცხვრის ფარაში.

ორი-სამი შეტაკების შემდეგ რაღაც გული აუვარდა და მხოლოდ მეფის ხათრით ვერ ტოვებდა ბრძოლის ველს.

ე, მოხუცო. დაჭრილთ შორის
რომ დამდგარხარ უცხენოთო.
ზიარებას თუ ვუმზადებ.
მოვახერხებთ უშენოთო.

-- დაცინვით მიმართა არჩილმა.

ანჩაბაძეს მეძახიან
საოხუნჯოთ - გრძალწვარასო;
თუ საომრად მობრძანდები,

რაზედ ხარჯავ ფუჭ სიტყვასო! --
დაუყოვნებლივ უპასუხა დამხდურმა,
შინათ მთავარს გადუდექი -
თვით გნებავდა შენ მთავრობა:
ახლა ცდილობ --ჩვენი სისხლით
შაიაიდო ორგულობ? --
კიდევ გაეშაირა არჩილი.
შერვაშიძეს ვეცილები,
მე მეკუთვნის ბატონობა;
მით უმეტეს ვერ ავიტან --
ჩიქვანს ჰქონდეს პირველობა.

- მაინცდამაინც გინდა ჯოჯოხეთში გაგგზავნო? -- ჩამოხტომისთანავე შეეკითხა არჩილი.

-- არა, ბატონიშვილო, თქვენ მინდა შეგკადროთ სამოთხეში წერილის გატანება...

კენწლაობდენ.

ორივეს ეტყობოდა ხერხი და გამოცდილება. ბოლოს მოხუცმა ძლიერად მოუქნია; არჩილმა გადაზნექილ ხმალს წვერში მოარტყა ლეკური, და მოხუცის ხმალი წკრიალით დავარდა.

-- დამრჩი! -- ძლივ! მოასწრო არჩილმა: მოხუცს უკვე ამოეღო დამბაჩა. არჩილმა წვერით შუბურათ ჰკრა პირში ხმალი... მოხუცი პირაღმა დაეცა, მაშინვე თვითონვე პირდაღმა გადატრიალდა.

-- ვერაა ვაჟკაცური ჭრილობა. ჩემი ბრალი არ იყო: ან კისერში უნდა მეკრა და ან პირში... ასე სჯობია: თუ მოუსწრეს, არ მოკვდება...

და თავის თავზე უკმაყოფილო არჩილმა ქუსლიც ჰკრა და მათრახიც გადაუსვა ცხენს, რომელიც ძლივს აძუგძუგდა ბუმბერაზ მხედრის სიმძიმით წელგაწყვეტილი.

. . . . . .

ველზე გამოჩნდა შავულვაშიანი, წვერმოპარსული, ჩაბალახთავწაკრული, ნაბდიანი ცხენოსანი... აბჟანდზე ცერებით შედგეგოდა და მიმოიხედავდა. ვინც შეუტევდა, უგულოდ გზას უთმობდა, და მეომარნიც შორდებოდენ --- ზოგს შუა კაცი ეგონა, ზოგს მგლოვიარე.

ერთი ახალგაზრდა ნამეტანი აუხირდა: ორჯერ შეატრიალა ცხენი, მაგრამ ახალგაზრდა წინ გადეღობა და ხმლის მოქნევა რომ დაუპირა, უეცოად ნაბდიდან ამოყო ხელი, რომელშიაც მოკლე თოფი ეჭირა... თითქმის გულზე მიადვა და პირქუშად უთხრა:

-- წადი, ძმაო, სხვა მონახე -- შენთვის არ მცალია...

თავაზიანობაზე უფრო თოფის ტუჩმა გასჭრა: დარცხვენილი ახალგაზრდა გაშორდა.

მხედარმა დაინახა, ვისაც ეძებდა: ცხენი და მხედარი ორივე აიწურა, მოწყდა და შურდულივით გაექანა.

-- აგიაშვილო, დამიხვდი: შენთან მოვალ! -- დაუძახა კარგა მოშორებით მხედარმა.

-- მობრძანდი, მე მზად გახლავარ! -- და ცხენი ალმაცერად

ისე დააყენა, რომ ხმლის მოქნევა უფრო მოსახერხებელი ყოფილ-
იყო.

მხედარმა ცხენი უეცრად შეაჩერა. თოფი აგიაშვილს გულზე
დაადვა:

-- დამრჩი!

-- რაღა მეთქმის!..

უცნობი მხედარი ეჭვის თვალით უყურებდა, არ მოელოდა ასე
ადვილად გამარჯვებას.

აგიაშვილმა ხმალი შეაბრუნა, წვერში ხელი მოკიდა და ტარ-
მუშტით მტერს გაუშვირა.

უცნობმა თოფი დაუშვა და ლეკურის გამოსართმევათ მარცხე-
ნა ხელი გაუწოდა.

ამ დროს აგიაშვილის ლეკური ჰაერში გადატრიალდა. ჰაერშივე
სტაცა მას ხელი პატრონმა, და უცნობი მარჯვენა მხრიდან მარ-
ცხენა ძუძუში დაიჭრა.

-- ამას ვეძებდი... ღირსი ვარ... --- და ცხენიდან ნახევრად ჩა-
მოხტა, ნახევრად გადმოვარდა.

-- ვინ ბრძანდები? -- დაეკითხა აგიაშვილი.

ასტამურ ინალიპა.

-- ეს მეორე ძმაც მე მხვდა... -- გაუელვა თავში, -თქვენებს
შევატყობინებ აქიმი მოგაშველონ.

ამ გამარჯვებით, ცოტა არ იყოს, დანაღვლიანებული აგიაშვილი
მივარდა ვიღაც აფხაზს და უთხრა: -- ინალიპა ძლიერ დაჭრილია,
აი იქ... მიეშველეთ.

აფხაზმა ცხენი გააჭენა.

-- ვაი, საწყალო! რაც იარაღს არ უქნია, იმას საწამლავი და-
მართებს, -- ჩაილაპარაკა იქვე მდგომმა ჩიჩუამ.

-- როგორ?

-- მაგი არის ინალიშვილების ერთი ბუდის ერთადერთი ვაჟი
მემკვიდრე; ქალი კი მთავრის შვილსა ჰყავს და დიდი ხანია უთვალ-
თვალებს მემკვიდრეობას.

-- დანარჩენი ინალიშვილები, ნათესაობა რას იტყვის?

-- ჰო, ვინ იცის... იქნება მთავრის ოჯახს იმედები გაუცრუვ-
დეს, მაგრამ ცდას არ დააკლებენ... მორიგდებიან ნათესავებთან---
ბევრი რამ მაინც დარჩებათ.

მოხუცი ჩიჩუა და აგიაშვილი განგებ იყვნენ აქ უსაქმოდ გა-
ჩერებული: გამოცდილმა თვალმა უკვე შეამჩნია, რომ შეტაკება
თავდება, რომ აფხაზები უკუქცეული იქნებიან, და აქ იყო საჭირო
გზის გადაჭრა, თავზარის დაცემა, რომ ვერ გამობრუნებულიყვნენ.

. . . . . .

-- მტერი გაქცევაზეა. რა ვქნათ?

-- ჩვენ საზღვრამდის მივდიოთ... მერე რაც ნებავთ, ის ქნან.

-- და რომ შემობრუნდენ?

-- შეუძლებელია! ყველა ეს ალანელები, ჩერქეზები, როცა
დაინახავენ, რომ ოდიშიდან ვერაფერს წაიღებენ, თვით აფხაზეთს
შეესევიან...

. . . . . .

შორი-შორს იყო ხალხი, კაცი, ჯარი; ცნობა კი ერთი ბოლოდან მეორე ბოლომდი ელვის სისწრაფით გადად-გადმოდიოდა.

ინალიპას, ცნობილი ვაჟკაცის და გვარიშვილის დამარცხება უკანასკნელი ზარი და ნიშანი გამოდგა: აფხაზები შედრკენ. იმერლებმა და ოდიშლებმა კიჟინა დასცეს და მთელ ველს მოედვა გაქცეული და მდევარი.

-- დაგვრჩი, ვერ წახვალ!

ცხენს აჩერებდენ, თავს იხრიდენ ნიშნად დამონებისა.

. . . . . .

გიორგიმ ვერ მოითმინა და ისევ მივიდა დაჭრილ ინალიპასთან...

-- ახია ჩემზე, რაც მომივიდა: არ მომწონს დაუსრულებელი ომი ოდიშთან და იმერლებთან... არ მიყვარს მთავარი და მისი ოჯახი. შემეშინა მოღალატეთ არ გამოვსულიყავ პატრონის წინაშე, არავის ეფიქრა, რომ შიშმა ამიტაცა და ბრძოლის ველი დამატოვებია... გუშინ, ცხარე სიტყვიერი შეტაკების შემდეგ, კიდეც დავტოვე ბანაკი, მაგრამ დავბრუნდი. მინდოდა მოვალეობა შემესრულებია, გესლიანი ენისთვის კლიტე დამედვა და წავსულიყავ... თქვენ აგირჩიეთ --- გვარიშვილობით ერთი ვართ და თქვენთან შებრძოლებაც სასახელოა. თანაც თქვენ ჩემი ძმის სისხლი გმართებდათ. გადაეცით მეფეს, რომ მისი გამარჯვება მახარებს...

ჭენებით აფხაზი მოდიოდა.

აგიაშვილი დაემზადა.

-- ნუ სწუხართ, ხელს არ გახლებენ. -- ინალიპამ მოსულს რაღაცა აფხაზურად უთხრა:

-- უ, ცუდად ვარ... ახლა წაბძანდი...

-- ჩვენს აქიმს გაახლებთ.

-- ნუ შეიწუხებთ თავს. თუ მოსარჩენი ვარ, ჩვენი აქიმიც მომარჩენს. თუ არა და... ახია... გადაეცით მეფეს, რომ თავის მსსვერპლად შეწირვა არ მინდოდა, მაგრამ მის გამარჯვებას ჩემს ღმერთსაც ვევედრებოდი.

. . . . . .

ომის ველზე კიდევ დიდხანს მიმოქროდა აგიაშვილი... იგი ეძებდა ცოლის ძმას, ომში პირველად გამოსულს, რომელიც სასოებით და მუდარით ჩააბარეს მოყვრებმა.

ხის ძირში ადხაზთა მცირე ჯგუფი ფაცურობდა... დაჭრილებსა და მიცვალებულთ ცხენებზე აჯდენდენ და აკრავდენ.

მის დანახვაზე ყველა შეხტა ცხენებზე და გაექანა.

ერთი ყმაწვილი-ღა ჩამორჩა. დამფრთხალი ცხენი ხან ყალყზე დგებოდა, ბან ტრიალებდა: ყმაწვილი ვერ ახერხებდა შემოჯდომოდა ნაბადში შეფუთნულსა და უნაგირზე მოხერხებულად დაკრულ კაცს. აგიაშვილის მოახლოებაზე ყმაწვილი რაღაც უიმედოდ შეჩერდა. სიკვდილს მოელოდა. სრულიად ბავში იყო. აგიაშვილმა ცხენს აღვირში ხელი სტაცა.

აფხაზი დაიბნა -- არ მოელოდა.

-- შეჯექ!..
ყმაწვილი რაღაც უხერხულად მიუახლოვდა ცხენს; შეჯდომას რომ აპირებდა, ცხენზე მჯდომი ნაბდიანი ჩაეკეცა.
-- დაჭრილია? ---- ჰკითხა აგიაშვილბა მეგრულად.
-- არა --- მკვდარია!..
-- ვინაა?
-- დედი-ჩემის გაზდილი...
-- ყოჩაღ: არ დაგიტოვებია! აბა შეჯექი!
მიცვალებულის სახიდან ნაბადი ჩამოცურდა. აგიაშვილმა იცნო მის მიერ მოკლული აფხაზი და ცხენს ქუსლი ჰკრა.
-- ის ბავშიც მომეკლა. ვინ იცის, იქნებ სისხლი იძიოს... გჰ, რას ვერჩოდი ან იმას...
შენიშნა ცოლის ძმის ცხენი.
მოუკლავთო, იფიქრა.
მიუახლოვდა. ვიღაც მძიმეთ დაჭრილის გვერდში ეგდო.
დაჭრილმა თავს ძალა დაატანა და ჩაიხროტინა.
-- უნდოდა იარაღი წაერთმია.- მუჭი დავკარი...
-- ადე! -- ზიზღით მიმართა გიორგიმ ყმაწვილს --- ვაჟკაცობას სწავლობ თუ ცარცვას?.. შეგირცხვა თავი!---და მათრახი მთელის ძალღონით გადაკრა.
ბავში დაიკლაკნა, წამოდგა დარცხვენილი.
-- შეაჯდინე ეს კაცი ცხენზე.. იარაღი მოუნახე და ჩემს კარავში წაიყვანე... ილარიონს უთხარ მოუაროს...
მერმე დაჭრილს მიუბრუნდა და უთხრა...
-- ნუ გაამხელ მაგის თავსხლაფის დასხმას, ნუ მოსჭრი სამუდამოდ თავს. ყმაწვილია, გასწორდება...
. . . . . .
ბრძოლა გათავდა. მზე გადაიხარა. მიყუჩდა ველი. ხის ძირში ჩამოხტა მეფე და გაგებულ ნაბადზე დაბრძანდა. ხალხი მის ირგვლივ იყრიდა თავს ნადავლითა და ტყვეებით... მოყავდათ ცხენები. მოჰქონდათ იარაღი. მეფე წყალობას უხვად არიგებდა.
აი მოვიდა მედროშე.
-- ვინ შემოაბრუნა ბაირაღი?
-- ლასხიშვილმა, ბატონო.
-- სადაა?
-- მოკლეს, ბატონო.
-- დაუბრუნე, ერისთავო, მის ქვრივს და ობლებს, რაც ჩამორთმეული ჰქონდა...
-- დაგლოცოს უფალმა!
-- შენ გახარე ბაირაღი?!
-- ნუ გაურისხდები, მეფეო: დაკოდილი ცხენი ვერ გააჩერა, მაგრამ იმდენი ვაჟკაცობა კი იხმარა, რომ პატივმოყვარეობისთვის ბაირაღი თან არ გაუტაცნია, მიმშველს გადასცა. როცა ცხენი დაიმორჩილა, უკანვე მოიჭრა. სწორეთ იმ წუთში ლასხიშვილს თავი გაუპო ბექირ-ბეიმ და ვიღაც აფხაზმა ჩვენს დროშას კიდეც სტაცა ხელი, მაგრამ ოტიამ მოასწრო, მკლავი გააგდებია და დრო-

შა ხელში ჩაიგღო. მერმე მაგი შეგვიძღვა ბანაკში.

-- ჰოო... ბატონო ნიკოლოზ, ასეთი ყმაწვილი თავადობის ღირსია ხომ?

-- ჭეშმარიტად, მეფეო! თანაც აზნაურათ კი არ ვთვლი, შვილებში არ გამირჩევია...

-- სვიმონ, ლორთქიფანიძეებს ხომ საწინააღმდეგო არაფერი გექნებათ? ისედაც ბევრი ხართ...

-- რას ბრძანებ, ბატონო! ჩვენი სისხლი და ხორცია... ოღო მამულს ვერ მივცემთ... განსვენებული მაგის ბაბუას მოქმედებამ ისე დაგვჩაგრა, რომ...

-- ვიცი, ვიცი... მამულს ბატონი ნიკოლოზი...

-- დიახ, დიახ...

-- სიძეთ უნდა, --- ჩაუჩურჩულა მეფეს ერისთავმა.

-- ვიცი... ძაშ მომიცია შენთვის თავადობა, ოტია...

-- გწყალობდეს წმინდა გიორგი...

-- თქვენ რა გვარი ხართ? -- მიმართა მეფემ ოთხ --- სახეზე ეტყობოდათ -- მამა-შვილს, რომელნიც, თოფით-ხანჯალ-ლეკურებით დატვირთულნი, ძლივს მოდიოდენ.

-- ჩემი ყმები გახლავან, --- დაიწყო მოხუცმა დიდებულმა, მაგრამ არჩილმა შეაწყვეტინა.

-- ამდენხანს, არ ვიცი, რა გვარის იყვნენ, მაგრამ ჩეხელიძეები კი შეფერით აწი.

-- ჭეშმარიტად... ჩეხელიძე იყოს თქვენი გვარი, და შემდეგშიაც ასე უერთგულეთ ქრისტეს რჯულსა და მეფეს.

-- თქვენი ჭირი მოგვეცა! -- დაიღრიალა მათ შორის უხუცესმა.

-- შენჯ ომობდი, ბებერო?

- როგორ არა, მეფეო, როგორ არა! მაგი იყო თავი და თავი, -- ჩაერია ისევ არჩილი. -- ბრძოლის ველიდან ვბრუნდებოდი--- აფხაზებს შორიდან თავი დაეარათ და ბანაკს დასცემოდენ... და ეს ბებერი შვილებით იგერიებდა, როგორც ვეფხვი.

-- როცა მაგის ორი უფროსი ბიჭი წამოვიყვანე და უმცროსაც იმათვე აეტორღიალა, მაგ ბებერმა მითხრა: დედაკაცებში ნუ დამტოვებთ: ბარგის თვალყურის მდევნელად მეც გამოვდგებიო, და პირველი ვაჟკაცი კი გამოდგა...

-- ...იარაღი მაინც ჰქონოდა... წალდი გრძელ ჭოკზე წამოეგო და ისე ტრიალებდა ჯარასავით... არც სხვებს ჰქონიათ ხეირიანი იარაღი, ---დაუმატა არჩილ-გიჟმა.

-- ...რა ვქნა, მეფეო, ყველას ვერ გაწვდა ჩემი თოფ-ხანა--- მოხუცი და პატარა ბიჭი წალდ-ნაჯახის ამარა დამრჩენ.

-- მაგიერად ახლა კარგი შეუძენიათ.

-- ვისაც მტერთან ბრძოლა უნდა, იარაღს ომშივე იშოვნის---

-- მომიცია თქვენთვის 40 ქცევა ადგილი და აზნაურობა, ოღონდ ვალდებულება თქვენი ბატონის წინაშე თქვენვე გაასწორეთ.

-- არა, მეფეო! რადგან მასახელეს, გამითავისუფლებია საშვილიშვილოდ, ოღონდ ჩემი სულის მოსახსენებლად სწირონ აღაპით

გელათის მონასტვრში.
  -- კი, შენი ჭირიმე: რასაც გვიბრძანებთ, ავასრულებთ, ოღონდ მეფის წყალობა შეგვაფერებიე.
. . . .
  -- რა ქნა, თუ ძმა ხარ, ჩემმა ბუმბერაზმა?
  -- ასათიანმა, ბატონო? იცოცხლე, ის ვაჟკაცი გამოდგა. მეს-ხებსა და ავალიანებს ჩავუყენე შუაში - მეშინოდა, უკან არ დაე-ხია... ვუბრძანე: თუ ღმერთი გაუწყრეს, ხანჯლის წვერი ჩხუტეთ, არ დაზოგოთ-მეთქი... ერთხანს ერიდებოდა თურმე ბრძოლას, მარა მერე ისე გახელებულა, რომ ზარბაზანთან მივარდნილა, მეთოფუ-რები აუკუწავს, ზარბაზანიც ამოუღია მიწიდან და კლდეზე დაუ-გორებია...
  -- აი, ვაჟკაცი იმას ჰქვია, ვინც სხვასაც გაამამაცებს...
  - რად დამცინი, ძმაო - მეფე? - შენ ჩემზე მამაცი ხარ, ოღონდ შენ ყველას ენდობი... მე კი ვწვრთნი, უკან მივსდევ...
. . . .
  -- მერე თავი რად არ მოართვა? -- შეეკითხა მარად ურწმუნო და გამკილავი წერეთელი.
  -- არ იკადრა მურტალი ჯაშუშის თავის წამოღება.
  -- კარგი უქნია.. აი ეს ჯორი მოხუც მამა-შენს მიართვი და ეს -- მეფემ საუცხოოდ შემკულ უნაგირზე მიუთითა, რომელზედაც თვითონ ეყრდნობოდა, -- დაპირებულ ათ ოქროს მოლარე გად-მოგცემს.
  -- არა ვარ ღირსი, მეფე-მწყალობელო.
  ამ დროს მოაჭენა ცხენი აგიაშვილმა.
  -- შენ არაფერი და არავინ მოართვი ბატონს, -- თითქოს სალა-ღობოდ და ნამდვილ კი მზაკვრობით შენიშნა წერეთელმა.
  -- მიცვალებულთ მე არ ვცარცვავ და ვაჟკაცობის დამტკიცე-ბას არ ვსაჭიროებ. მკვახედ უპასუხა აგიაშვილმა.
  მოვიდა მიქელაძე და მოიტანა ხმლის წვერზე წამოგებული თავი მტრის მებაირახტრისა.
  მოდიოდა ყველა ნადავლით, ან ამაყის შეგნებით. რომ მოიმოქ-მედა დაკისრებული. და ჯილლოსთვის მეფეს არ აწუხებდა.
  და მოვიდა ალმასხანიც.
    მეფე ღიმილით შეხვდა საუკეთესო გამრთობ კარისკაცს:
  -- აკი ამბობდენ ალმასხანი ვერ ივაჟკაცებსო!..
  -- ა! -- შუეტია ალმასხანმა ტყვეს.
  -- მიარტყი მაგ ენა-მყრალს.
    მაგრამ ტყვე არ იძროდა.
    -- გაიარე, შე ურჯულო! --- კიდევ მოუქნია გათამამებულმა ალმასხანმა.
  -- რას მირტყამ, ბატონო!..
  -- ბიჭო, ამან საიდან იცის ქართული?!.--გაკვირდა მეფე.
  ალმასხანს ალმური მოედვა სახეზე, უნდოდა რაღაც დაემა-ლა და კიდევ გადაკრა მათრახი.
  -- რას მერჩი, ბატონო? მართლა აფხაზი ხომ არ ვარ? რა და-

გემართა? --- უყვირა ისევ ტყვემ.
-- ვინა ხარ? -- ჰკითხა მეფემ.
-- ვინ ვიქნები, ბატონო! აგიაშვილის მეწისქვილე ვარ და რატომ მაძრობს ტყავს?
-- ლაზიკა! აი დაგლახროს ღმერთმა!..
ყველანი შეკრთენ... ალმასხანი მცირე ხნით დადუმდა. მოისმა სიცილი.
-- რა ამბავია, ბიჭო, რას ბოდავ!---შეუწყრა მეფე, --- ეს თავიც როგორ წაგიკრავს?
-- რაი, ბატონო, და მე არც აფხაზი ვარ და არც თათარი, --- ორივეს ღვთის რისხვა მიეცა, მეფესთან წაგიყვან და მე ვიცი შენი საჩუქარიო... ახლა ქე მირტყამს...
. . . . . .
ლაზიკა უძილობამ და წყალში ტატყუნმა გააცივა; მთელი დღე ხან სიცხისგან ბოდავდა, ხან სიცივისგან კანკალობდა, სანამ ალმასხანი, რომელიც ჩიგვნარში, ბანაკის ახლო, იმალებოდა, არ წაა-წყდა.
-- რას შვები, ბიჭო, შენ? -- ცოტა არ იყოს დარცხვენით დაეკითხა ალმასხანი.
-- ვკვდები, ბატონო, თვარა ახლაა საშოვარი..
-- გეიქცა მტერი?
-- აა, ბატონო, ეგერ ტყვეებიც ჩაატარეს ჩვენმა კაცებმა.
- რა ვქნა, ა? ბიჭო, ერთ ტყვეს ვერ მიშოვი? გამოართვი თქვენ ბიჭებს, აგიაშვილს ბევრი ეყოლება...
-- რას ბრძანებ, ბატონო, მომკლავს ჩემი ბატონი.
-- მოახერხე აბა რამე.
ლაზიკას საკვირველმა აზრმა გაურბინა თავში...
-- რას მომცემ?
-- გამოგაწყობ...
-- რად მინდა გამოწყობა.. ერთი უღელი ხარი მომეცი.
-- კარგი მარა რას იზამ?
-- ა, ბატონო, შენი ყაბალახი მათხოვე, თავს წავიკრავ... პირს სისხლით შევისვრი და ულვაში ქე მაქ დალოცვილი გრძელი... საცვეთსაც თუ მიშოვი, აფხაზი ვიქნები ნამდვილი... მარა ხარებს ხომ მომცემ?
-- გითხარი, მოგცემ, --- და ალმასხანმა მოიხსნა ყაბალახი, -- მარა ეს საცვეთი სადღა ვიშოვო?
-- არაფერია, მაგასაც მოვახერხებ -- აგერ თოქალთოს გავარღვევ და იმას შევიხვევ და თასმით გავკირავ -- ოღონდ თუ მიმტყუნე, მეც გაგამხელ.
-- კაი, კაი!-
მაგრამ გამოწყობილი საქმე ლაზიკამ ვერ დააგვირგვინა კეთილად: ციებამ უწია თუ მართლაც რტყმევა ვერ აიტანა, ლაზიკა ხელცარიელი დაუბრუნდა თავის ბუნაგს და სასოება ცხენის უნახავადაც კი დაეგდო.
-- ცხელება აქვს... მოუარეთ, უყურეთ, სანამ მომჯობინდებო-

დეს; მერე ერთად წამოდით -- უბრძანა შინ დასაბრუნებლად გამ-
ზადებულმა ბატონმა თავის ორ ბიჭს.

. . . . . .

- გიყურებთ და მიკვირს თქვენი საქმე.

-- რა გინდა ჩვენგან? -- შეღრინეს ბიჭებმა.

-- თვალებში რომ ჩამჩერებიხართ, რა მზეთუნახავი იშოვეთ. გავიდოდით, მოვიარდით ამ ველს, ერთი მარჩილის საღირალს მაინც ვიშოვიდით...

-- ვინ დაგიწყობს ახლა მინდორში ოქრო-ვერცხლს.

-- შე ვირისთავო, ოქრო და ვერცხლი მამაშენს არ ქონდა და დედაშენს, და ერთ გაწყვეტილ აღვირს ან აბჟანდს ქე ნახავს კაცი... ნალს მაინც ააძრობდი მკვდარ ცხენს...

-- ნალი არა, ბიჭო, და მართლა ერთი ცხენი მაინც გავატყა-ვოთ --- ქალამნად გამოგვადგება.

-- ჰო და -- დაუკრა კვერი ლაზიკამ.

წავიდენ. საღამომდის არ დაბრუნებულან.

-- რა იშოვეთ?

ორივემ გაიკრიჭა.

-- კაცო, ვერცხლის მოყვითლული ბუნუკი.

-- ხომ გითხარით, თქვე სულელებო!..

-- ნალიც ვიშოვეთ სამი -- ორ ცხენს მეტი არ ქონდა და ის ცხენებიც გავატყავეთ.

-- ბარაქალა! რას მაძლევთ ახლა მე? -- თქვით... -- დაეკითხა ლაზიკა.

-- როგორც შენ გაყოფ ნადავლს, ისე გაგიყოფთ ჩვენც.

-- კარგი, ვნახოთ... ახლა გააკაპარჭეთ ტყავები: ღამე ერთმა-ნეთს გადააფარეთ თმა ზევით --- არ დანამოს.

. . . . . .

-- თქვენ ვინ ხართ, შვილო?

-- აგიაშვილის ყმები, ბატონო.

-- ჰოო... გიორგის? დაისვენეთ... ბიჭო, მიართვი, დააპურე.

ლაზიკა მანამ არ გამოვიდა სამზარეულოდან, სანამ ისევ არ დაინახა ქალბატონი.

-- მიდიხართ?

-- გიახლებით, ბატონო, დიდი გზა გვაქვს გასარები...

-- გზა მშვიდობისა მოგცეთ ღმერთმა. ბატონებს მდაბალი სა-ლამი მოახსენეთ.

-- მესმის. ბატონო.

"გზა მშვიდობისა რათ მინდა, თუ არაფერი მექნა", -- გაიფიქრა ლაზიკამ და მიიხედ-მოიხედა.

-- ბატონო. იქნებ, სანოგროთ ერთი-ორი გოჭი გვიბოძოთ--- ღმერთი გიშველისთ.

-- კი. შვილო! ეი, გუჯუ, მიეცი აგიაშვილის კაცებს თითო ღორი.

-- ბატონო. მესამე ამხანაგი დაწინაურდა და, იქნებ, იმისთვი-საც მოიღოთ წყალობა.

-- უი შენ გვარიანი ჩაციიება გცოდნია, --- გაეღიმა დედო-
ფალს. მიეცი სამიჰ ჯანი გავარდნია.
-- მაგიერათ აგავსებს უფალი ჯოგებით და ფარებით.
ლაზიკამ თავის საჩუქრის ბედი გუჯუს ვერ მიანდო. თვითონ
გაჰყვა და სან ამ სამი საუკეთესო ღორი არ გაიგდო წიბ, ხან იოხუნ-
ჯა, ხან იხვეწა და ხან იწუნა მიწოდებული.
. . . . . .
რაც უფრო უახლოვდებოდენ იმერეთის სარღვარს. ლაზიკა მით
უფრო აფაციცებდა თვალებს; ბოლოს თანამგზავრებსაც უთხრა:
-- ბიჭებო, იქნებ, რამეს შეავლოთ თვალი. თორემ წყალობის
იმედი ნუღარ გაქვთ.
ბედმა გაუღიმა.
-- თქვენ პირდაპირ იარეთ, და ფონამდის თუ ვერ დაგეწიოთ,
იქ დამიცადეთ.
ლაზიკა ღელეს დაყვა.
ბიჭები ხშირ-ხშირად იცქირებოდენ ლაზიკასკენ.
-- უი, დასწყევლა ღმერთმა, სად მოკრა თვალი? -- ბიჭებმა შე-
ხედეს, რომ ლაზიკა ღელის კალაპოტით კამეჩს მიდენიდა...
როცა გზაზე მთავრის ერთ-ერთი ახალგაზრდა ვაჟი შეხვდა,
თავისი კამეჩი დაღზე იცნო და იკითხა, ვისი არისო, ლაზიკამ წარბ-
შეუხრელად, რომ სიმართლეს უფრო გვანებოდა, ჯერ უამბო, თუ
მთავრის მეუღლემ როგორ დაასაჩუქრა ისინი ღორებით, და შემ-
დეგ დაუმატა: ფაღავამ ბატონს სარდალს უფეშქაშაო.
ახალგაზრდა ბატონიშვილმა ერთხანს კი უყურა მიმავალ ლა-
ზიკასა და მის ამხანაგებს, მაგრამ სიტყვა არ შეუბრუნებია -- ერი-
დებოდა ასეთ მცირე რამეზე უსიამოვნება არ მიეყენებია დამხმა-
რე სარდლის თუნდაც უღირსი ყმებისთვის.
ცხენის-წყალს რომ გადააბიჯეს და ფეხი იმერეთში დადგეს,
თავი უკვე სახლში ეგონათ და კარგა ხანს დასასვენებლად შე-
ჩერდენ.
-- მადლობა ღმერთს, აწი კი ვერავინ გვახლებს ხელს.
-- ჰეი!---იჭვნეულად ამოიოხრა თეიმურაზმა:
-- არა, ძმაო, ღმერთმა თუ გიორგი სარდალი გვიცოცხლა. მე-
ფეც კი თავზე ბალანს ვერ შეგვინძრევს.
-- არხეინად იყავი, ნუ გეშინია. ახლა, ძმაო, ერთი საქმე მაქვს:
ჩვენი ნადავლი უნდა გავიყოთ, სანამ შინ მივიდოდეთ. თვარა ჩაგ-
ვერევიან ქალები, მოკეთეები, შუაკაცები და სულ აგვერევა თავ-
ტვინი.
მსმენელებმა ყური დაცქვიტეს.
-- მართალი რომ თქვას კაცმა, ყველაფერი ჩემი ნაშოვნია...
ორივეს უნდოდა პასუხი გაეცა; ლაზიკამ შეაჩერა:
-- მოიცა. მოიცა! კი არაფერს გართმევთ, შე კაცო! ჯერ მე
გავყოფ. და თუ კანონიერად და ღვთისნიერად გავყო--ხომ კაი.
თუ არა და მაშინ თქვენ გაასამართლეთ უკეთ... კამეჩი ბატონს
მივართვათ...
-- რატომ? რა ჩვენი წყალობა სჭირია?

-- რაიო. შე სულელო და ამ კამეჩს იქნება მდევარი მოყვეს -- ბატონს ხმასაც ვერ გაუბედავენ: შენ და მე კამეჩსაც წაგვართმევენ და ბევრსაც გვირტყამენ?... მერე ბატონს არაფერი წაუღია ნადავლი და, რომ ნდომებოდა, ხომ თავისთვის გაგვადენიებდა და წაგვაღებინებდა, და ჩვენ ქე დავრჩებოდით ხახა-მშრალი.

-- იმას კი დააჯილდოვებს მეფე. ჩვენ ვიკითხოთ თვარა, -- წაილუღლუღა ექვთიმემ და თან დაუმატა:

-- კარგი, კამეჩი ბატონს. მერე?

-- მერე თითო ღორი თითოს.

მოეწონათ.

-- ეს ერთი ცხენი საკუთრათ მე -- კინაღამ გადავყევი მაგის გამოყვანას... მეორე ცხენი საერთოდ იყოს... რჩენით რიგ-რიგობით ვარჩინოო... ცხენის ტყავები და ბუნუკი ორ კურტანს გაგვიწყობს, ვიჩალანდროთ და ამ ერთი ცხენის შემოსავალი სამაო გავიყოთ... ხან შენ გაყვები ცხენს, ხან შენ, ხან მე ან ჩემი ძმა... როცა გამრავლდება, ეს ცხენიც გავიყოთ...

დიდ ხანს ფიქრობდა ორი ბიჭი. ლაზიკას კარგა ხანია რაც ყოველივე გამოანგარიშებული ქონდა...

-- ასე რომ. ამ ვაი-ვაგლახში მე მერგო ერთი ღორი და ამ ფაშატის ერთი მესამედი.

-- მეტი რა გინდა, შე მამაცხონებულო?! ცხენის ჯოგს და ცხვრის ფარას ვინ მოგცემდა გულაღმა ძილისთვის?!. კურტნიანი ცხენის ერთი მესამედი და ერთი მაკე ღორი კაი რამეა; რავა იტყვი? -- მიმართა ლაზიკამ თეიმურაზს, რომელსაც თანხმობის ნიშანი უფრო ეტყობოდა...

-- აგაშენა, ძმაო, ღმერთმა! მაგასაც არ მოველოდი, --- დააქნია ხელი თეიმურაზმა, -- მე თანახმა ვარ.

-- მაგი თუ თანახმაა, ექვსი შვილის პატრონი -- მე რა მსჯის!.. -- შესწყვიტა მოლაპარაკება ექვთიმემ.

-- მაშ ასე: ამ ტყავებს მეკურტნესთან წავიღებთ, კურტანს გავაკეთებინებთ, ერთი ჩემი იქნება საკუთარი, მეორე საამხანაგო, ხელფასათ ბუნუკს მივცემთ...

-- კეთილი! -- დაეთანხმა თეიმურაზი.

-- ბარეღამ ჩვენ ჩვენი ღორი დავინიშნოთ.

-- ეს მე! -- საჩქაროდ სთქვა ლაზიკამ.

-- მომასწარი... აბა ეს იყოს ჩემი... -- საყვედურით მიმართა ექვთიმემ.

--- არადანი ყოველთვის მე მრჩება... --- უიმედოთ ჩაილაპარაკა თეიმურაზმა.

-- თუ თვალი გრჩება, ჩემი ღორი წაიყვანე, თუმცა ყველა ერთია.

-- არა! არა! იყოს, რაც ბედმა და ღმერთმა მარგუნა.

-- ესეც გავათავეთ. მშვიდობიანად გავყევით... ან კი რა გქონდათ საჩხუბარი... მე რომ არა, ღვთის წინაშე თქვით, გექნებოდათ რამე გასაყოფი?

-- ჩვენა, რომ არ გყოლოდით, ამ ერთი ცხენის მეტი, მგონი

არაფერი გექნებოდა...

-- კაი ახლა, დაეთხოვეთ მაგას --- შეაწყვეტინა თეიმურაზმა-- ნეტავი ასე ადვილად ჩემს ძმებსა და მამას გამოვეყოფოდე... სამი წელიწადია, კაცო, ვიყოფით და ვეღარ გავიყავით...

-- რა მდიდრები თქვენა ხართ, ვეღარ დათვალეთ და ვეღარ გაზომეთ?.. -- დასცინა ექვთიმემ.

სამი მეგობარი ნადავლით, ნაპარავით და ნაჩუქარით დატვირთული, მხიარულად დაბრუნდა შინ, ოჯახის გასახარებლად. ბატონის სასიამოვნოდ და მუდამ სატრაბახოთ... მხოლოდ ორიოდე წლის შემდეგ, როცა აგიაშვილის განუყრელი თანმხლებელი ლაზიკა თვალში მოხვდა ოდიშის ბატონიშვილს, უკანასკნელმა იცნო და ღიმილით უთხრა:

-- დიდი მამაძაღლი უნდა იყო შენ...

ლაზიკამ მდაბლად თავი დაუკრა.

-- თქვენ საიდან იცნობთ, ბატონიშვილო, ჩემს ლაზიკას?

-- თქვენი კაცია? -- და ბატონიშვილმა სიცილით უამბო ლაზიკას ოინები... -- ასე კიდევაც გამქურდა და საჩუქრებიც გამოგვტყუა... -- დაასრულა ამბავი ბატონიშვილმა.

-- აბა ვისგან უნდა ისარგებლოს კაცმა, თუ თქვენგან არა, --- მოკრძალებული ღიმილითვე უპასუხა ლაზიკამ.

-- მართალი ხარ, მართალი. მაშინ ისეთი დახმარება გაგვიწიეთ იმერლებმა, რომ ყველა მეფურად უნდა დაგვესაჩუქრებია, მაგრამ ვერ მოვასწარით... მეფე იჩქაროდა.

-- უკაცრავად, ბატონიშვილო, -- ცოტა არ იყოს შეტკიმებულად მიმართა აგიაშვილმა, -- თქვენი კამეჩი ახლაც ჩემსას არის... ნება მიბოძეთ, ბოდიშით უკან მოგართვათ.

-- რას ბრძანებთ! რას ბრძანებთ!.. განა ღირს მაგაზე ლაპარაკი?

-- არა, თუ არ გამირისხდებით, ძლიერ დაგიმადლებთ უკანვე მიღებისთვის; მით უმეტეს, რომ ჩვენში კამეჩები იშვიათია, ცალად დარჩენილს მხოლოდ ვწველით...

-- აი თქვენ კი დამავალეთ და მიიღეთ ჩემგან მისი უღლის გამწევი... როგორც გამიგია, თქვენ ისეთივე უებარი მეოჯახე ბრძანდებით, როგორც მეომარი... თუ გიყვარდე,---მიუბრუნდა ბატონიშვილი თავის მხლებელს, -- ახლავე გაგზავნე ჯოგში კაცი და ერთი საუკეთესო მეწველი კამეჩი მიართვი ბატონ სარდალს.

-- მესმის, ბატონო.

მხლებელი წავიდა.

-- დიდი, დიდი მადლობელი ვარ, ბატონიშვილო! თუმცა უხერხულად ვგრძნობ თავს, მაგრამ ვეცდები გადავიხადო.

-- გადახდილი გაქვთ ათასჯერ. ბატონო სარდალო!--და ბატონიშვილს გადაჰკრა მაცდურმა ღიმილმა.

აგიაშვილს უნებურად მოაგონდა მოკლული ასტამურ ინალიპა.

-- შენ კი გაყურებიებ სეირს!--დაექადა სარდალი ლაზიკას.

-- ჩემი პატივისცემისთვის არ გაურისხდე, გთხოვთ... ძალიან მადლობელი ვარ, ლაზიკა, რომ საშუალება მომეცი, შენი ბატონის-

თვის მცირეთ მესიამოვნებია.

5

ნადიმი გრძელდებოდა. სულ უფრო დიდსა და დიდ პირებს ადღეგრძელებდენ -- სულ უფრო დიდსა და დიდ სასასმოს სცლიდენ.

როცა არჩილის სადღეგრძელოს სვამდა, აფხაზეთის მთავრის შვილმა ხოტბასა და ქებას ღიმილით დაუმატა:

-- შემარცხვინე. ბატონიშვილო არჩილ, ტყვედ ქმნილს, დღეს უარარაოს ისეთი საჩუქარი მიბოძე, რომ ვერ გადაგიხდი.

-- თქვენ ბრძანეთ ბატონიშვილო, და გადამხდელი მე ვიყო...

-- არა, მირონცხებულო მეფეო, რად გაგსარჯოთ--მოკრძალებით მოახსენა ბატონიშვილმა.

-- მერე გადამიხდი.

-- ეჰ. ძმაო სოლომონ. --- ორივეს გააწყვეტინა სიტყვა შეზარხოშებულმა არჩილმა. ბატონიშვილის ხასიათი ვიცი: თავს მოიკატუნებს და მერე ისეთს საჩუქარს მიბოძებს, რომ შემარცხვენს, მოულოდნელად მოსული სტუმარი დაფუძნებულ მასპინძელს... იგი უხვი გამოვა და მე კი ძუნწი, მაგრამ მე არაფერ საჩუქარს არ მივიღებ. გარდა ერთისა.

-- მიბრძანე. რაც გენებოს...

-- აასრულებ?

-- თუ კი შემეძლება...

-- მაშ გულახდილად სთქვი საჯაროდ, რატომ არ შეუტიე მეფეს, როცა ერთმანეთს შეხვდით, ხომ კი ეძებდით მას?

ბატონიშვილმა თავი ჩაღუნა და მეფეს შეხედა, თითქოს ჰკითხავდა, ვთქვაო?

-- ბრძანე. ბრძანე...

-- მირონცხებული მეფე. -- მორცხვად წარმოსთქვა ყმაწვილმა, ჩემზე ხნითაც უფროსია და გვარიშვილობითაც უმაღლესი--პირველად მას უნდა ენებებია ხმლის მოქნევა...

-- ყოჩაღ!

-- დაგელოცა სიტყვა-პასუხი!

-- ვენაცვალე შენს ვაჟკაცობას!

ისმის აქეთ-იქეთ.

-- ასეთი მტერი მოგცეს ღმერთმა!

-- ვაკოცოთ ერთმანეთს!.. -- სთქვა არჩილმა და ფეხზე წამოიწია, მაგრამ სანამ მთლად ადგებოდა, მის წინ გაჩნდა ახალგაზრდა აფხაზი და უპირებდა გულზე კოცნას; არჩილი არ დანებდა, ერთმანეთს ლოყები დაუკოცნეს.

ვეებერთელა უხეშ არჩილს სრულიად არ შეეფერებოდა ეს ნაზი სურათი.

მცირე ხნით სიჩუმე ჩამოვარდა.

ისევ არჩილმა მიმართა მეფეს:

--- ძმაო --- ბატონო, ახლა შენ უნდა გვითხრა, რატომ არ შეებრძოლე ბატონიშვილს?..

მეფე სდუმდა.

-- ...ენა-მოქარგულად კი არა, როგორც შენ იცი ზოგჯერ, არა-მედ ჩემებურად...

-- როგორც კი პირველად შევხედე, გავიფიქრე: ასეთი ვაჟკა-ცის გაფუჭებას ღმერთი არ შეუნდობს კაცს-თქო და ჩაუარე გვერ-დი... მეორედ რომ ვუახლოვდებოდით ერთმანეთს, დაუპირე ხმლის მოქნევა, მაგრამ საბედნიეროდ ცხენს ფეხი დაუსხლტდა...

-- და წაქცეულს კი არ იკადრე შეხებოდი. შენი ჭირიმე, შე-ნი, --- აღტყინებით იყვირა ვიღაცამ ბოლოში.

-- გაუმარჯოს მეფეს, გაუმარჯოს რაინდებს! -- ღრიალებდა დიდი და პატარა.

მწიგნობარი აბულაძე მოძღვრავდა თანმჯდომს ახალგაზრდას: არ გახსოვთ ვისის სიტყვები. ”ვისაც წაეკიდებოდე. გულსა შიგან საზავოსა ადგილსაცა დაუგდებდი. მეცნიერი კაცი ომსა შინაგან სა-ზავოსა ადგილსაც დააგდებსო"... აი ასე იქცევა ჩვენი მირონცხე-ბულიც....

-- დიაღაც, ბატონო, ბრძენია ჩვენი მეფე...

-- ხალხო და ჯამაათო! - მოისმა უეცრად თვალუწვდენელ ჭანდრიდან.

ყველამ ჭანდარს დაუწყო ცქერა.

-- ხალხო და ჯამაათო! -- ყვიროდა ვიღაც ფოთლებში მიმა-ლული.

იკურთხოს ღვთის განგება!

დღეგრძელი იყოს მეფე!

გაიმარჯვა ჩვენმა ჯარმა.

გაიქცა მტერი.

მოსრნა ურჯულო ბაგრატიონთა მკლავმა...

თავი ისახელა აგიაშვილმა, წულუკიძემ...

გათავადდა აზნაური,

გააზნაურდენ გლეხები...

დაესხა თავსლაფი ალმასხანს...

არ მისცეთ მის შთამოებას ქალი;

არ ჩაესიძოთ მის ოჯახს;

ამოწყდეს ლაჩარი.

არ მინდა მისი ბატონობა.

გამანთავისუფლეთ მისგან, თვარა გადმოვვარდები აქედან კის-რით.

- კარგი, ჩამოდი, -- გაიღიმა მეფემ.

-- აქაც ლაზიკა! -- განრისხდა აგიაშვილი, -- ჩამოდი შე, მართ-ლა, ძაღლის შვილო, რა გააჭირე საქმე, ყველგან ეჩრები... შენი გრამასხარავებელი კიდევ ვინ არის?!.

ლაზიკა ხიდან მობუნძღული ჩამოცოცდა: არ მოუწონეს ოხუნ-ჯობა.

-- გაატუტუცეს ეს ლაწირაკი! --- ჩაილაპარაკა ვიღამაც.

ხალხი ჯერ კიდევ არ დაწყნარებულიყო ამ უცნაურ შემთხვევის შემდეგ, ჯერ კიდევ ყურადღებით აცქერდებოდნენ მეფის ახალ

ხუმარას, რომ მოშორებით გავარდა დამბაჩა:

-- რა მოდხა? --- იკითხა მეფემ.

ცოტა ხნის შემდეგ მოახსენეს:

-- ალმასხანის ვაჟმა თავი მოიკლა.

-- რა საცოდაობაა! -- ერთად ერთი შვილი. ეს სულ შენი სი-სულელის ბრალია!----შეუწყრა ხუმარას მეფე და ჩქარის ნაბიჯით ამალის თანხლებით გასწია სულთმობრძავ ყმაწვილისაკენ.

-- რა კარგი ყმაწვილია!---შენიშნა დედოფალმა.

-- მაგის მაგიერ მამა-მისს მოეკლა თავი, უფრო კანონიერი არ იქნებოდა, -- მიბუზღუნობდა არჩილი.

ეპილოგივით

ვინც დამხმარე იყო, დასახმარებელი შეიქნა: განდევნილმა მეფემ უცხოეთში დალია სული. მთავარი მომქმედნი პირნიც დაიხოცენ. ვინც ცოცხალი დარჩა, მასაც ზღაპრად ეჩვენებოდა წარსული ზრახვანი და სულის-კვეთებანი.

გადაბერებული მიქელაძის სასახლე ვეღარ იტევდა ცოლშვილიან შვილებსა და შვილიშვილებს, მაგრამ თეთრი, გრძელი წვერები, შეკრული წარბები და ღარებ-გავლებული შუბლი ჯერ კიდევ ერთ ჭერ ქვეშ აჩერებდა მათ.

-- ერთხელ მეფეს ისე გასჭირებია ახალციხეში, უამბობდა აღდგომა დღეს ბუხრის წინ შეკრებილ თავისიანებსა და სტუმრებს მოხუცი მიქელაძე, რომ ღაბუაშვილებისათვის (აბაშიძეებისათვის) მოუწერია---ცოტა ღვინო და არაყი მომაწოდეთო და ქორქაშვილს 25 მანეთს შესესხულებოდა".

ერთმა ყმაწვილმა სახლისკაცმა შენიშნა:

-- ღმერთმა კი შეარცხვინა ისეთი მეფე, "ცოტა ღვინოსა და არაყს" რომ თხოულობსო.

მოხუცი წამოხტა და ყმაწვილს სილა გაარტყა:

-- როგორ არ გრცხვენია ქართველ კაცს ქართველ მირონცხებულს მეფეზე ასეთი სიტყვების თქმისო.

მოხუცი შეაწუხა სტუმრის შეურაცყოფამ, მაგრამ კანონიერად მიაჩნდა თავისი საქციელი.

ამ უსიამოვნების გამო აირია ოჯახი: ვიღასაც შეურაცყოფილი ყმაწვილი ქმრად უნდოდა, თუ მიჯნურად... და გაიყო ოჯახი.

მარტო დარჩა მოხუცი თავის დიდ სასახლეში და პატარ-პატარა; იქვე ეზოში მიმოდგმულ ოდებში ვერც კი გაიგეს, როცა ის გარდაიცვალა.

მხოლოდ ლაზიკას საქმე და აზრი გამოდგა სიცოცხლე-უნარიანი: მისი ცხენი, ისე როგორც თვით ლაზიკაც. შეიქნენ მეჩალვარეების წინამორბედნი: მათი შთამომავალნი იყვნენ, ჭიათურიდან რომ პირველ ქარავნად წამოვიდენ შავი-ქვით დატვირთულნი.

1923-24 წ.წ.